

Kan man heta Pirkko och kalla sig svensk?

På 1960- och 1970-talet flyttade ett stort antal arbets-sökande finländare till Sverige, speciellt från norra Finland, bl.a. från Salla socken. "Pirkko", född och uppvuxen i Göteborg, är en av Marja Ågrens informanter, vars föräldrar tillhör denna invandrageneration. Avhandlingen² handlar om vad den finska bakgrunden betyder för informanterna och hur de upplever sin tillhörighet. Den är ett av resultaten inom forskningsprojektet *Göteborg – den största byn i Salla socken* lett av docent Hanna Snellman vid Helsingfors universitet. Projektet har hört till ett större forskningsprogram kallat *Svenskt i Finland – finskt i*

Sverige under åren 2000-2003. Avhandlingen baserar sig på informanternas levnadsberättelser samt på kollektiva berättelser som ger kontext och ramar till de personliga upplevelsena.

Boken består inalles av nio kapitel. Förutom att författaren i den inledande orienteringen introducerar de centrala frågeställningarna och de viktigaste begreppen, positionerar hon sig själv i relation till sina informanter och ett för henne själv främmande forskningsfält. Hennes finskklingande förnamn ledde till att hon ofta antogs ha samma bakgrund och besitta liknande erfarenheter som informanterna. Att positionera sig som svensk var därför viktigt. Det omfattande och reflekterande resonemanget belyser mångsidigt materialets tillkomstprocesser och de problem författaren konfronterats med. I kapitel två lyfts informan-

2 Ågren, Marja, 2006: "Är du finsk, eller...". *En etnologisk studie om att växa upp och leva med finsk bakgrund i Sverige*. Göteborg: Bokförlaget Arkipelag, 297s.

ternas upplevda tillhörighet till Sverige respektive Finland fram. Uppväxt- och ungdomstiden i storstaden Göteborgs finska förortsnätverk med ett ursprung i Salla kommer i fokus i tredje kapitlet. I kapitlet fyra och fem får läsaren bekanta sig med de finländska invandrarnas problem samt de inrotade stereotyper som såväl föräldragenerationen som informanterna själva upplevt. Följande två kapitel fokuserar på det som informanterna betraktar som finskt i sitt liv och vad detta betyder för dem. Kapitel åtta relaterar de finska invandrarna till andra invandrargrupper i Sverige. I det rätt korta sista kapitlet resonerar författaren kring hur informanterna hanterar komplexiteten i sin bakgrund. – I det följande vill jag ta upp några teman som diskuteras i avhandlingen.

Kan personer födda i Sverige med icke-svenska föräldrar kallas *andragenerationsinvandrare*? Begreppet ger en association till sådana som ännu inte slutat invandra. Om personer förknippade med finskhet föredrar Ågren därför benämningen *personer i Sverige med finsk bakgrund*, vilket också följer statens rekommendation. Hon utgår dock inte ifrån att informanterna själva identifierar sig som sådana eller att de om sig skulle använda beteckningen. I likhet med Ågren kan man fråga sig, vilket innehåll man tilldelar ordet *bakgrund*, men också i vilken generation personer med utländsk bakgrund *får* bli svenskar! De ofta förekommande "invandrar"-representationerna kritiserar t.ex. i en artikel av Anna Lundstedt som hävdar att man (även forskare) per automatik brukar kategorisera personer antingen som invandrare eller svenskar, men inte som både och. Några av Ågrens informanter ville skona sina barn (alltså barnbarn till invandrare!) från mobbning genom att ge dem svenska namn. Liknande frågor kan tänkas få ökad aktualitet också i Finland, när invandragenerationens här födda barn funderar på sina tillhörigheter. Förmodligen är det både utseende- och namnmässigt mest avvikande barn som i sina identitetsökningar kommer att få känna av sin (i andras ögon) annorlunda bakgrund.

Ett intressant tema är hemspråksundervisningen på de s.k. finska klasserna som hade barnens tvåspråkighet som mål. De intervjuade hade delade meningar om detta. Undervisningen på modersmålet ansågs som ett viktigt stöd för finskan, men å andra sidan tyckte många att det var just i de finska klasserna som man gick miste om det svenska kulturella kapitalet och de svenska traditionerna i praktiken. Man upplevde också svårigheter vid övergången till svenska klasser, segregation i kontakterna samt negativt stämplande. Ågren antyder att det från finska organisationers håll fanns ett socialt tryck för skolgången på finska. Klassernas upprätthållande bestämdes ju

av antalet elever. Enligt henne skymtar här politiska strävanden för att få finnarna i Sverige erkända som en nationell minoritet. Det kunde bra jämföras med kväernas strävanden i Norge som Marjut Anttonen studerat. I Sverige ville man kanske också påverka barnens identitetskonstruktion? I Finland har förts en liknande kampanj riktad till tvåspråkiga familjer för att få dem att sätta sina barn i svenska skolor. På så sätt kan barnens ofta svagare svenska språk förstärkas och därigenom också den svenskspråkiga minoritetens fortsatta position i landet.

Ett annat tema är anknutet till de finska invandrarernas problem och de inrotade stereotyperna om dem. Det finns en paradoxal uppfattning om finnar i Sverige som å ena sidan väl integrerade, å andra sidan förknippade med problem. Finskan har varit ett stigmatiserat språk som ofta föranlett mobbning. Läsaren kan dock fråga sig vems "problem" detta egentligen har varit. Att svenskarna plötsligt var tvungna att dela "sitt revir" med ett stort antal främmande finnar blev ett problem som projicerades mot dessa genom att anse dem som på något sätt sämre. "Finnjavel" och "en finne igen" var vanliga uttryck i svenska tidningar i slutet av 60-talet och i början av 70-talet, konstateras det. De blev en del av finnarnas kollektiva minne i Sverige och har påverkat deras självkänsla negativt. Med alkohol- och andra problem som följd vill man som läsare tro.

I frågan om svenskarnas hållning mot finnar tar Ågren upp två intressanta synpunkter. Enligt några historiker innebar förlusten av Finland i tiderna ett nationellt trauma, varför finnarna i den nationalistiska historieskrivningen på 1800-talet genomgående för-ringats till ett primitivt östligt folk med annorlunda språk. De hade därför inte längre en naturlig plats i den mer genuina och kvalitativt bättre svenska nationen. Detta överlägsenhetsperspektiv har genom återupprepat bekräftande bevarats fram till nutiden. Den andra synpunkten lyfter fram några sverigefinska forskares poängtering av det koloniala arvet som är synligt i sverigefinnarnas underlägsenhet mot svenskar. Relationen mellan Sverige och Finland under den gemensamma tiden uppfyllde enligt dessa forskare alla kriterier på ett kolonialt förhållande. Sverigefinnarnas stigmatiserade självbild har sin grund i den koloniserades underlägsenhet som de också delvis burit med sig från Finland, där de svenskspråkiga uppfattats som en samhällselit.

Frågor om tillhörigheter är centrala i avhandlingen. Informanterna i studien känner tillhörighet både till det finska och till det svenska. Finskhets innebär likväl inte samma sak för alla. Den aktualiseras hos informanterna på olika sätt i olika tider och livsskedet och har varierande betydelse för dem. Bastubad

t.ex. spelar fortfarande en viktig roll för en del som en rituell umgängesform. Dåliga kunskaper i finska är ett bekymmer för några andra. Man kan också i tonåren ha upplevt begränsningar i sin självbild, då man upptäckte att man blivit "itudad" det finska av föräldrarna. Senare i vuxen ålder har man fått en mera balanserad relation till sin bakgrund, där finskheten tillmäts ett positivt värde.

Det finska som en positiv resurs förutsätter utrymme inom det svenska. Utrymme har beretts t.ex. genom uppfattningen om finnar som bra arbetare. Genom sina arbetsinsatser har man blivit accepterad och integrerad i det svenska samhället, blivit *vanlig*, "en svensson" enligt de svenska normerna. Man har "jobbat sig in" såsom det står i en rubrik. Men såsom Ågren argumenterar, är det inte fråga om vilket arbete som helst. Arbete och integration i det produktiva systemet behöver inte automatiskt innebära en social integration, konstaterar författaren med rätta. Lönearbete som integrationsfaktor har sina anhängare även i Finland, där många invandrare med högre utbildning "integrerats" genom omskolning (degradering!) till bl.a. busschaufförer.

Finnarnas minoritetsposition i Sverige sedan år 2000 anses vara ett resultat av en etnisk mobilisering och organisatoriska påtryckningar i syfte att värna om det finska språket och den sverigefinska kulturen. Frågan är likväl problematisk enligt Ågren. I framtiden kommer allt färre personer med finsk bakgrund att behärska finska. Man frågar sig också vad sverigefinsk kultur egentligen innebär. Som läsare kommer man att tänka på finländska ättlingars situation i Amerika. Enligt Susanne Österlund-Pötzsch står pluset i boktiteln *American Plus* för det lilla finländska eller skandinaviska(!) i självbilden som ännu tillmäts betydelse i den annars amerikanska vardagen. Infor-

manterna i Ågrens studie vill inte eftersträva en automatiskt tillskriven minoritetsidentitet i det svenska samhället. De vill ha frihet att söka även andra identifikationer. Hur man använder sin bakgrund som både svensk och finsk och väljer att positionera sig, beror på vilka av de många kollektiva erfarenheterna som betonas och varför. Samtidigt är man också medveten om de gränser andra sätter i detta avseende, om också gråzonerna vid alla gränser växer och "komplicerar föreställningen om rena kategorier" såsom författaren konstaterar.

Avhandlingen är ett intressant bidrag till den omfattande minoritets- och invandrarforskningen i Sverige. Att en svensk etnolog visat intresse för finsk bakgrund ger en välkommen utifrån synvinkel på problematiken. Största delen av forskarna har ju hittills själva varit från Finland eller haft den bakgrunden i Sverige. Boken ger en mångsidig och nyanserad bild av hur det är att leva i Sverige med rötterna i Finland. Som läsare frestas man dock att spekulera kring ifall berättelserna blivit annorlunda om även andra finska bakgrunder tagits med. Nu får rötterna i Salla och norra Finland stå för finskhet i allmänhet. Avhandlingens uppläggning kunde möjligen ha varit något annorlunda, för de centrala frågeställningarna om finskhetens betydelse för informanterna behandlas först fr.o.m. kapitel sex. Bokens utseende verkar vara noga genomtänkt. De finska och svenska färgerna möts i bokryggen, de finska i bakpärmen och de svenska på framsidan. På detta sätt antyds också deras inbördes relation. Det svenska dominerar vardagslivet, det finska finns i bakgrunden. Boken kan varmt rekommenderas för alla som intresserar sig för multikulturella frågor.

Anna-Liisa Kuczynski